

Воениот аспект на Македонското (Кресненското) востание, 1878/79 г.

ПиШува: ВАНЧЕ СТОЈЧЕВ, Нова Македонија, Март 1999.

Правдата во рацете на силата

Големите сили, првенствено Русија, без какви било чувства за македонската национална самобитност, со прелиминарниот Санстефански договор ја вклучија речиси цела Македонија во рамките на Голема Бугарија. И три месеци подоцна, пак без грижа на совеста, со одлуките на Берлинскиот конгрес, пак ја вратија Македонија во Османлиската империја

Преку Разловечкото, Пијанечкото, Кумановското, Кривопаланечкото востание и учествувајќи со бројни доброволни чети во српско-турската и руско-турската војна, Македонскиот народ имал силни придонеси во разрешувањето на Источната криза. Меѓутоа, големите сили, особено Русија, без какви било чувства за македонската национална самобитност, со прелиминарниот Санстефански договор ја вклучиле речиси цела Македонија во рамките на Голема Бугарија. Три месеци подоцна, пак без грижа за македонскиот народ, големите сили со одлуките на Берлинскиот конгрес повторно ја вратија Македонија во составот на Османлиската империја. Таквата одлука кај македонскиот народ предизвикала разочарување и губење на довербата во праведноста на конгресот, во искреноста на политиката на големите сили и во односот на соседите кон македонското праќање.

Предлогот, согласно членовите 23 и 62, на Македонија да и се даде политичка и верска автономија во рамките на Османлиската империја бил дочекан како обична фраза, бидејќи таквите решенија никогаш не обврзувале, ниту, пак, биле предвидени санкции за нивното неизвршување. Веднаш потоа македонските дејци упатувале бројни протести и приговори на одлуките на Берлинскиот конгрес. Со одлуките на Берлинскиот конгрес биле дефинирани границите на Османлиската империја, во чии рамки и била дадена можност да си ја средува внатрешната состојба како може и умее. Веднаш потоа во Македонија се довлекувале воените сили од Босна, од Србија и од Бугарија, а се испраќале и нови од Турција. Од централна област на европска Турција, Македонија сега станала нејзина погранична територија. Тоа претпоставувало ангажирање на бројни воени сили, заострување на владејачкиот систем, даночната политика, казнените мерки, и сето тоа значело влошување на животот на македонскиот народ.

Во тоа време, единствен поволен услов било присуството на српските и руските воени сили на северната граница на Македонија и во новосоздаденото Кнежевство Бугарија, како и создадената Руска зона на македонската територија во Горноџумајската околина. Донекаде поволен услов претставувале и членовите 23 и 62 од Берлинскиот конгрес, со кои Турција требало во Македонија да спроведе политичка, школска и верска реформа каква што била предвидена за Крит. Близината на руската војска го зголемувала борбениот морал кај организаторите и востаниците, а во членовите 23 и 62 се изнаоѓала меѓународно-правната можност за организирање и кревање на востание. Покрај наведените тешкотии, состојбата во Македонија ја влошувало и доселувањето на турските и на муслиманските бегалци-маџари, кои по стеснувањето на турската империја по Берлинскиот конгрес, се доселиле во Македонија.

ПОДАЛЕКУ ОД ЗУЛУМИТЕ

Според француските извори, Македонија станала прибежиште како на еден дел од отпадниците на отоманската армија, така и на муслиманите кои пребегнале од Бугарија, од Босна, од Херцеговина и од други области. Околу 60 000 семејства се наоѓале во градовите и

селата и биле вселени во домовите на христијаните. Турците-бегалци раздвижени по целата територија на Македонија, главно ги формирале башибозучките одреди. Поради нивните злосторства, повеќе од двесте христијански села се иселиле во Србија и во Бугарија. Покрај грабежите од турските бегалци, македонскиот народ плаќал и бројни даноци на турската власт, а особено тешки намети му причинувале реквизициите на турската армија, која по Берлинскиот конгрес се зголемила на 80 баталјони. Делови од оваа армија оделе насекаде низ Македонија и се издржувале на сметка на местата што ги посетувале. Покрај овие, пустошењето во Македонија особено го зголемувале Албанците, кои од отоманската влада добиле пушки, мартинки и големо количество муниција, па претставувале значајна сила. Пред нив се чувствувале немоќни и отоманските власти, а своје владеење вовеле дури и во Скопје, со што, всушност, биле единствени господари во земјата. Поради таквата состојба, францускиот конзул во Софија предлагал Македонија да ја окупира некоја од неутралните сили со цел да се спаси христијанското население.

Големите долгови што Турција им ги плаќала на големите сили го соголиле македонскиот народ до коска. Селанството ги поднело главните натурални и парични давачки. Македонските селани и плаќале над 30 видови даноци, со што се претвориле во работници само за опстанок, во обично човечко суштество. Нивната животна и имотна несигурност, како и семејната чест, заедно со социјалната, била токму загрозувана што живите им завидувале на мртвите. Во такви животни услови, започнало самовооружувањето и самоорганизирањето на македонскиот народ за самоослободување од османлиското владеење. Недостигот на единствена револуционерна политичка организација значително го отежнувало организирањето и раководењето на вооруженото востание, што било причина да се појават надворешни сили, кои имале за цел да го искористат македонското востание за сопствени цели.

ПОДГОТОВКИТЕ ЗА МАКЕДОНСКОТО (КРЕСНЕНСКОТО) ВОСТАНИЕ

Подготовките за востание во Македонија започнале веднаш по завршувањето на Руско-турската војна и по заклучувањето на прелиминарниот Санстефански договор. Македонскиот народ, особено истакнатите македонски дејци, ослободувањето на Македонија не го гледале во нејзиното присоединување кон Бугарија, па се спротивставиле на одредбите на Санстефанскиот договор. Разочарувањето било големо и во однос на руските преговарачи, кои Македонија му ја доделиле на идното бугарско кнежевство, а не одредиле руски трупи да ја окупираат и на тој начин да ја штитат од Турците, чиј карактер во основа бил воинствен и не дозволувале да им биде одземено она што го освоиле со меч. За Турците било неразбирливо преку еден писмен договор да им се одземе земја со која управуваат.

Македонскиот народ веќе ги загубил надежите за ослободување од надвор, бидејќи големите сили во 1870 година наместо обновувањето на Охридската архиепископија го ставиле под јурисдикција на Бугарската егзархија; на цариградската конференција во 1876 го поделиле меѓу Бугарија и Турција, со одредбите на прелиминарниот Санстефански договор во 1878 година речиси целосно бил ставен во рамките на бугарската држава. По донесувањето на решенијата на Берлинскиот конгрес, Македонија повторно била вратена под турска управа. Поради тоа, незадоволството на македонскиот народ максимално се зголемило, бидејќи не можел да верува дека Европа одбила да го прифати ослободувањето на Македонија. Згора на тоа, во Македонија се повлекле остатоците на османлиската војска од новосоздадените независни земји, најголемите антихристијански муслимани, бројни муслимански бегалци, па се зголемил башибозлукот, поради што таа станала центар на безредија.

Во таквата општа состојба, кај македонскиот народ нараснал патриотизмот, се воздигнал борбениот дух и започнало самоорганизирањето и самовооружувањето за сопственото ослободување. По загубата на довербата во Русија и во Европа, идејата била дека македонскиот народ за својата слобода мора самиот да се избори со своите внатрешни сили и средства. Меѓутоа, се појавиле и надворешни сили, кои исто биле незадоволни и со одлуките на Берлинскиот конгрес, но кои имале за цел повторно да ја формираат Санстефанска Бугарија за да ги остварат руските интереси. Надворешните сили биле поттикнувани, организирани и раководени од словенските комитети во Петроград и во Москва и од бугарските

благотворителни комитети Единство. Меѓутоа овие сили имало и Македонци кои бле Школувани во Русија и во Бугарија и кои ја прифаќале руската односно бугарската големодржавна идеја.

Исто така, по одржувањето на Берлинскиот конгрес, бројни биле бегалците кои од Македонија заминувале во ослободеното Кнежевство Бугарија. Особено се иселувала интелгенцијата, која дотогаш била во служба на Бугарската егзархија во Македонија. Меѓу таквите биле митрополитите Натанаил Охридски, Кирил, Панарет, потоа Јосиф Ковачев, П. Урумов, Д. Карамфилович, Васил Дијамандиев и други кои, како приврзаници на егзархијата, барале ревизија на Берлинскиот договор и се вклучиле во бугарските благотворителни комитети Единство. Иако со спротивни цели, надворешните и внатрешните сили подготовките за востание во Македонија ги спроведувале истовремено. Надворешните сметале дека со заеднички сили Македонија треба да се ослободи од Турците, а потоа лесно да ги покорат македонските внатрешни сили, а на тој начин Македонија да ја присоединат кон Бугарија.

ПОДГОТОВКИТЕ НА ВНАТРЕШНИТЕ СИЛИ

Откако се увериле во егоистичките интереси на големите сили, македонските дејци се свртиле кон македонските кругови, кон самоорганизирањето и ги започнале подготовките за ослободување и осамостојување со сопствени сили. Без оглед на тоа што ја загубиле довербата во Русија, особено по вклучувањето на Македонија во Санстефанска Бугарија, сепак поради близината на руската војска, надежите биле свртени кон Русија. Присуството на руската војска во Кустендил и Горна Џумаја (денес Благоевград), како и раздвиженоста на македонските востанички и ајдутски чети, особено акциите на четите во Пијанец, разоружувањето на муслиманското население и воспоставувањето на народната власт како и авторитетот на Иљо Малешевски и Димитар Поп Георгиев Беровски, претставувале силен мотив и во другите краеве на Македонија да се појават нови војводи и чети и да се агитира за востание и ослободување на Македонија. Покрај доброволните чети, кои по руско-турската војна се обединиле и под команда на Иљо Малешевски дејствувале во Малешевско, Паланечко и Радовишко и четата на Димитар Поп Георгиев Беровски, која дејствувала во Разловечко и Каршијакот, се појавиле и четите на Стојан Карастоилов, Тодор Палескарија, Стојо Торолинко, Кочо Љутата, Стојко од Цапарево и други.

Спроти востаничките дни

Со анулирањето на прелиминарниот Санстефански договор и по донесувањето на Берлинските решенија, словенските комитети од Петроград и од Москва, согласно на големоруската политика, преземале многубројни активности за да го поттикнат на востание македонскиот народ, а потоа Македонија да ја присоединат кон Бугарија

Во август 1878 година започнало организирањето за масовно востание, кое имало ослободителни и државнотворни цели. Започнало договарањето на одредени акции. На 6 септември 1878 година, Димитар Поп Георгиев Беровски ги известил своите другари војводи дека се состанал со рускиот губернатор во Софија, дека зборувал за преземеното дело и дека тргнал на друг состанок во Рилскиот манастир. На состанокот од 8 септември во 1878 година одржан во Рилскиот манастир помеѓу поранешниот охридски митрополит Натанаил од селото Кучевиште и тогашните руски управници на Кустендил и на Дупница, Овсјанин и Шевченко, покрај присуството на Иљо Малешевски, се спомнува и Димитар Поп Георгиев Беровски. На тој состанок се анализираа постоечката воено-политичка состојба во Македонија и се зборувало за подготовките на едно општо македонско востание. На 10 септември истата година, Беровски добил полномошно од видните граѓани на Горна Џумаја да организира месни стражи покрај границата, за да ги чуваат пограничните села од честите турски напади. За таа задача му била определена награда од 2000 гроша месечно и бил поставен за главатар на народната стража покрај границата. Покрај оваа должност, Беровски, митрополитот Натанаил и Иљо Малешевски ги вршеле агитационо-организациските подготовки. Се состанувале со други војводи, истакнати ајдути и други видни луѓе и агитирале народот да се подготвува за вооружено востание.

Организаторите на востанието - Беровски, Малешевски и Натанаил - одредиле група пратеници која однела писмо до окружниот началник на кустендил, Овсјанин, во кое, покрај другото, од раководителот на Привремената руска влада во Бугарија, Дондуков - Корсаков, барале оружје за околу 900 луѓе, кои имале свое раководство и чекале соодветен момент. Незадоволството од Санстефанскиот, а потоа и од Берлинскиот договор, предизвикало востаничко расположение и во областа меѓу Битола, Охрид и Преспа. Во текот на јули, на планината Бигла дејствувала четата на Васил војвода од Ресен, чија бројна состојба изнесувала околу 500 души. Во реонот на Велешко и штипско, покрај четата на Иљо војвода, дејствувала и четата на Костадин Буфски. Во Охридско, со организирањето на четите се зафатил Стојан Везенков. Во Костурско, Кожанско и Леринско дејствувале четите на Стефо Николов, Митре војвода и други, кои очекувале дека со разрешувањето на Источната криза ќе се реши и македонското прашање. Незадоволството од одлуките на Санстефанскиот и Берлинскиот договор во Македонија во летото 1878 година ја вжештило атмосферата, а востаничката состојба ја зафатила целата македонска територија.

ПОДГОТОВКИТЕ НА НАДВОРЕШНИТЕ СИЛИ

Со анулирањето на прелиминарниот Санстефански договор и по донесувањето на берлинските решенија, словенските комитети од Петроград и Москва, согласно големоруската политика, преземале бројни активности за да ги поттикнат на востание македонскиот народ, а потоа Македонија да ја присоединат кон Бугарија и на тој начин да ги остварат руските цели програмирани со Санстефанскиот прелиминарен договор.

Поради тие причини, веднаш по објавувањето на одлуките на Берлинскиот договор, печатот, приврзан кон панславизмот, започнал да ги објавува изјавите дека неговото величество царот повеќе нема да остане глув на преколнувањата од многу несреќните Македонци и дека руската војска ќе ја окупира Македонија. Со цел да се потврдат ветувањата од рускиот печат, до повеќе видни Македонци биле испратени писма од рускиот Главен Штаб. Во нив се предвидувал денот на триумфалното влегување на Русите во Македонија и именување на идниот гувернер. Земањето на Македонија било проектирано и реализацијата на планот требала да отпочне со бугарските востаници кои ги држат планините, и со Козациите кои ќе ги преплават полињата на Македонија.

Планот за востание во Македонија била една вешта махинација склована набрзина и веднаш по руската окупација во Бугарија, а уште повеќе откако големата Бугарија од договорот во Санстефано била сведена на половина со договорот во Берлин и, покрај другото, оддалечена од средоземноморското крајбрежје. Оваа конспирација е дело на пансловенските комитети во Петроград и во Москва, потпомогнати од комитетите Единство, формирани во Бугарија, кои биле насочувани, охрабрувани и помагани од руските власти, вклучувајќи го тука пред сè кнезот Дондуков - Корсаков. Тој имал за цел со помош на востание во Македонија повторно да ја создаде голема Бугарија и како кнез да владее со неа. Според руските планови, водечкиот комитет во Бугарија, односно во Софија, кој бил управуван директно од Русија, имал на располагање два поткомитета: во кустендил и во Дупница. Првиот имал задача да поттикнува на востание кон запад, кон Крива Паланка, Куманово и Скопје, вториот комитет имал задача да ги поттикне четите кои би дејствувале паралелно по долините на реките Струма и Места и да се спуштат до Орфанскиот Залив и до Егејско Море. На тој начин во руските планови било содржано да се кренат на востание бугарското и грчкото население во Македонија, во Тракија и во Источна Румелија, да го уништат или прогонат муслиманското население и да ги присоединат овие востанати земји кон Бугарија за најпосле да создадат една голема независна земја под заштита, патронат дури и под власт на Русија, која, преку кнезот Дондуков - Корсаков, би владеела со така создадената Бугарија. Поради тие причини, руските комитети испраќале пари, оружје и муниција. Покрај тоа што имале задача да вршат обука со востаниците, руските офицери биле одредени и да раководат со востанието.

Спроведувајќи ја големодржавната руска политика, словенските комитети ги поттикнале големобугарските сили да создаваат комитети кои во името на панславизмот ќе го помагаат и поддржуваат македонското население во борбата за ослободување од Турците и за присоединување кон Бугарија. Со такви цели, Стефан Стамболов и Љубен Каравелов со група големобугарски дејци на 29 август 1878 година во Трново го формирале првиот комитет

Единство и го нарекле благотворителен. Потоа такви комитети биле формирани во Софија, Кустендил, Дупница, Горна Џумаја и во други градови во Бугарија и во странство. Основна задача на овие комитети била да го создаваат единството на сите Бугари. Софискиот комитет Единство, кој бил под директно влијание на привремената руска влада во Бугарија, односно под команда на кнезот Дондуков - Корсаков, за кусо време станал раководен центар на сите благотворителни комитети Единство.

На 3 октомври 1878 година, во Горна Џумаја е формиран комитет Единство, во чиј состав влегле и Македонците Арсение Констанцев и Георги Чолаков. Претседател на овој комитет бил К. Босилков, а секретар Иван Козарев. Овој комитет имал значајно влијание и го снабдувал востанието со оружје, лекови и со други средства. Присуството на Македонците во овој комитет и близината на македонските чети влијаеле врз тоа раководството на овој комитет да има многу пореален став кон македонското востание отколку другите комитети Единство кои ја застапувале исклучително големобугарската кауза.

ПЛАНОВИТЕ ЗА КРЕСНЕНСКОТО ВОСТАНИЕ

Македонскиот востанички комитет не располагал со некој посебен план за изведување на акциите и ангажирање на силите, бидејќи изведувањето на акциите зависело од противничките дејства, а вооружените сили се формирале во текот на борбените дејства. Меѓутоа, со внимателна анализа на Правилникот (Уставот) на македонскиот востанички комитет, се воочува дека планот на внатрешните сили бил да го отфрлат турскиот јарем. Востанието требало да започне таму каде што имало најдобри услови за успех, каде што постојат помали чети, каде што народот имал искуство и доверба во македонскиот востанички комитет и каде што востаничкото раководство имало најголема доверба кај народот. Најдобри предвостанички услови постоеле во малешевско-кресненскиот крај, каде што, не така одамна, било кренато Разловечкото востание. При изборот на објектот на првиот напад, главниот вовода Стојан Карастоилов нагласил дека првите дејствија треба да започнат по долината на реката Струма, бидејќи го познава тој реон. Востаничкиот комитет го прифатил тој предлог и го проширил со мислењето дека по објавувањето на востанието и ослободувањето на околните места, треба да се воспостави и зацврсти народната власт во ослободените села, да се создадат услови за доаѓање на нови борци и за издржување на македонската востаничка војска, а потоа востанието да се шири паралелно по долините на реките Струма и Места кон Орфанскиот Залив и Егејското Море. По ослободувањето на тој простор, востанието би се проширило кон долината на Вардар. Овој простор имал стратешко значење поради главните патишта кои од Турција преку Серез воде кон Скопје и понатаму на север.

Востанието би започнало како локално, а потоа би се проширило низ цела Македонија. Во него би учествувале луѓе од самата Македонија кои се чувствуваат Македонци и кои ја сакаат слободата на својата татковина. Во востанието можеле да учествуваат и сите македонски жители без оглед на верата и народноста. Сите кои им сакаат добро на Македонците можеле да учествуваат во востанието, доколку се покоруваат на македонскиот востанички комитет и искрено се залагаат за ослободување на Македонија. На благотворителните комитети надвор од Македонија им се дозволувало да го помагаат востанието, а главен предмет и грижа да им биде: собирање на парична помош, оружје и муниција, облека од секаков вид, храна и други потреби и да ги испраќаат во однапред определени места. Значи, само тие што ќе ги почитуваат одлуките на македонскиот востанички комитет можеле да бидат припадници на македонската востаничка војска, бидејќи нивна цел, односно целта на македонското востание, била ослободувањето на Македонија - земјата на славните словенски просветители св. Кирил и Методиј.

Руски план за големо бугарско кралство

Со овој план се предвидувало: да се собере и да се изврши обука на што е можно поголема сила пред да настапат лошите временски денови. Кон востаниците да бидат придоддени руски војници во сооднос од тројца Руси на двајца Бугари

Планот на надворешните сили потекнувал од руските словенски комитети, а го спроведувале бугарските благотворителни комитети Единство и руските офицери, чии единици привремено се наоѓале во Бугарија. Аргументите на руските комитети се состоеле во тоа што Русија направила со востанието во Босна и со тешкотиите во Авганистан да им бидат врзани рацете на Австрија и Англија, така што сега царот може да вети дека, ако на Бугарите им успее ослободувањето на Македонија од Турците, тој ќе создаде едно моќно бугарско кралство, во кое ќе бидат опфатени сите Бугари од Турција.

Согласно таквите цели со планот се предвидувало: да се собере и изврши обука на што е можно поголема сила пред да настапат лошите временски денови. Кон востаниците да бидат придоддени руски војници во сооднос од тројца Руси на двајца Бугари. Руски сили од 25 000 пешадија, 5.000 коњаници и 2 артилериски батерии требало да бидат стационарани по должината на границата на Македонија како морална поткрепа, а можеби во извесни услови и како материјална потпора на востаниците. Дури е речено дека овие трупи ќе ги окупираат и држат оние територии што ќе можат востаниците да ги ослободат, и на тој начин да им овозможат да напредуваат без страв од напади во нивната заднина.

Според планот на овие комитети, односно на надворешните сили, во почетокот на октомври 1878 година, во кустендил биле собрани 7.080 доброволци Бугари и Грци, од кои 2.500 се демобилизирани војници, од руско-турската војна 1.750 македонски Грци и Куцовласи, остатокот биле Бугари (ајдути, авантуристи и селани) од сите краеве на европска Турција. Словенските комитети планирале оваа сила да ја стават под команда на мајорот Калмиков, Русин авантурист, кој служел во српската војска, па ја напуштил за да се приклучи кон бугарското движење. Под негова команда биле полковникот Часки, Русин, испратен од словенскиот комитет во Москва, потоа Илиевик и Јовановик - Црногорци, и Васил војвода.

Словенските комитети планирале на овие сили да им се приклучат Георги војвода (Г. Пулевски) и Илија од МалеШ (дедо Иљо), 3.000 борци од Пијанечката каза. Покрај наведените, од реонот на Видин под водство на митрополитот Антим пристигнале 600 доброволци. Митрополитот од Охрид (Натанаил) и владиката од штип исто така опашале сајби, а се пријавувале и други доброволци. Словенските комитети очекувале до 22 октомври 1878 година да располагаат со сили од 12.000 лица. Кон овие биле додадени 18.000 Руси (според соодносот тројца Руси на двајца Бугари), со што бројот на силите во почетокот на зимската сезона ќе изнесувал 30.000 лица.

Со тие сили, словенските комитети планирале да ја окупираат Македонија и да ја присоединат кон Бугарија. За раководен комитет на востаничките сили словенските комитети го одредиле софискиот комитет Единство а кустендилскиот и џумајскиот да го предводат востанието во соодветните области. Кустендилскиот комитет требало да дејствува на запад и да ги завладее областите каде што минува патот на правецот Скопје-Куманово - Крива Паланка. Џумајскиот комитет требало да дејствува на југ на правецот Џумаја, Неврокоп, Мелник, Серез, до Кавала. Стратегискиот план на овие комитети во врска со вооружените дејства во Македонското (Кресненско) востание предвидувал борбените дејства да имаат повремен карактер, да се водат во близината на бугарската граница и на различни простори низ цела Македонија. Додека комитетите на надворешните сили (словенските и добротворителните) планирале да предизвикуваат судири и меѓусебни масакри со цел да и докажат на Европа дека е невозможно во Македонија заедно да живеат христијани и муслимани, па поради тоа христијаните да ги присоединат кон Бугарија, внатрешните сили имале за цел ослободување на Македонија и создавање на самостојна и независна држава. Меѓутоа, словенските комитети не успеале да создадат такви вооружени сили како што предвидувале во своите планови.

ПОЧЕТОКОТ И РАЗВОЈОТ НА ВОСТАНИЕТО

Раководството на внатрешните македонски сили на состанокот во Рилскиот манастир во летото 1878 година донело решение за кревање востание во Македонија. Врз основа на тоа решение, македонското востаничко раководство во есента 1878 година донело одлука да се повикаат сите вооружени ајдучки, востанички и доброволечки чети и поединци од цела Македонија и да се стават под раководство на Македонскиот востанички комитет. Присуството на руската војска на ослободената територија во кустендил и Горна Џумаја, како и српската во

Врање, позитивно влијание врз моралот и одсивот кај востаниците. На востаниците им било речено да се соберат во Горна Џумаја на територијата што ја ослободиле Русите. Всушност, таа област била одредена за оперативно-мобилизациски простор на востанието. Во исто време бил упатен повик до сите доброволци учесници во Српско-турската и Руско-турската војна за да земат учество во Македонското (Кресненско) востание.

Повикот на македонското востаничко раководство го прифатиле многубројни ајдутски, востанички и други вооружени групи и поединци и започнало собирањето во Џумајската околица. Покрај четата на Беровски, која служела како јадро за создавање на востаничките сили, овде пристигнале ајдутските чети на Дедо Иљо Малешевски, Стојан Карастоилов, Тодор Палискар, Коста Кукото, Кочо Љутата, Стојо Цапаревецот и др. Освен колективното пристапување, се пријавиле и голем број поединци. Кога веќе биле насобрани многубројни сили за главен раководител бил избран војводата Стојан Карастоилов. Кон крајот на септември и почетокот на октомври, во Горна Џумаја било одржано советување со војводите. По разгледувањето на резултатите од извршените подготовки, биле донесени неколку значајни одлуки за организацијата, раководењето и командувањето со востаничките сили.

МЕЃУ РАКОВОДИТЕЛИТЕ И АВАНТУРИСТИ

Паралелно со формирањето на внатрешните востанички сили, Трновскиот комитет Единство формирал чета од околу 100 души и под раководство на рускиот мајор Адам Калмиков ја испратил во Кустендил. Софискиот комитет организирал друга чета од 300 ополченци на чело со Луј Војткевич, мајор од Полска, па нешто подоцна и тие биле испратени во Македонија. Со оглед на нивните словенофилски и големобугарски определби и военото искуство, тие двајца мајори биле предвидени од страна на комитетите Единство да го раководат, односно да го бугаризираат македонското востание. Меѓутоа, според односот кон задачите двајцата мајори се покажале како авантуристи. Одредите на двајцата мајори, Калмиков и Војткевич биле формирани од македонските доброволци кои во Руско-турската војна останале во Бугарија. Тие добиле задача од реонот на Кустендил да се уфрлат на територијата на Македонија. Меѓутоа во областа на Крива Паланка биле разбиени од турската регуларна војска. Со остатокот на своите единици, мајорите заминале во областа на Горна Џумаја. Овде се соединиле со внатрешните востанички сили и било одржано советување за натамошните дејства. По завршувањето на советувањето во Горна Џумаја, четите заминале за селото Србиново, каде што го организирале военото раководство на востаничките сили. Биле формирани четири одделенија и над секое одделение бил поставен командир. На чело на првото одделение бил војводата Стојан Карастоилов, второто одделение било под команда на Коста Кукото, со третото раководел Стојо Торолинко, а со четвртото Крсто Аризонов од Свети Врач (денес Сандански). Главен војвода на сите одделенија бил Стојан Карастоилов. На 2 октомври, во Србиново пристигнал мајорот Калмиков, а веќе на 3 октомври, под влијание на Џумајскиот комитет Единство. Калмиков бил поставен за атаман, односно командант на македонските востанички сили. По формирањето на военото раководство се сметало дека подготовките за вооружено востание во Македонија биле завршени. Како објект за првиот напад бил одреден турскиот воен одред што се наоѓал во ановите на селото Кресна. Било планирано нападот да започне во утринските часови на 5 октомври 1878 година.

На 4 октомври 1878 година, востаничките сили поделени во четири одреда, секој од по околу 100 борци на чело со војводите Стојан Карастоилов, Коста Кукото, Стојо Торолинко и Крсто Аризонов, во најголема тајност во вечерните часови пристигнале близу Кресна и овде на теренот организирале советување, односно тоа било непосредна подготовка за реализација на планот за напад. Откако ги проанализирале податоците и распоредот на турските сили, биле изнесени два предлога за нападот. Стојан војводата предлагал ановите да се опколат и во раните зори да се изврши нападот. Калмиков предлагал нападот да биде фронтален и ненадеен и со борба човек на човек да се совладаат Турците. Бил прифатен планот на Калмиков. Во меѓувреме, состојбата се изменила Турција, веројатно преку кодошите, дознале за распоредот на востаниците, па и тие излегле на положаите околу касарните. Во таквата состојба почнал да се спроведува планот на Стојан војводата. Вечерта востаниците со помош на водачите од месното население и, пред се, предводени од Стојан војвода, кој одлично го познавал овој реон, се приближиле до турските положаи. По распоредувањето на

востаниците, и им била поделена муницијата и пушките на новопристигнатите борци и биле издадени последните задачи за почетокот на бојот.

ПРВАТА ФАЗА НА МАКЕДОНСКОТО (КРЕСНЕНСКО) ВОСТАНИЕ

Првата фаза на Македонското (Кресненско) востание започнала со првата борба. Во моментот кога востаниците дошле сосема близу до турските положаи, започнала вооружената борба. Турците испукале три куршуми, а Стојан им извикнал на востаниците да залегнат наместо и лазејќи да се распоредат. Се слушнал плотун од турските ровови, но никога не погодил. Потоа бил отворен оган од двете страни. Кога започнала борбата, во помош на востаниците пристигнале неколку стотини селани од Кресна, Влахи, Ошчава и други кресненски села. Стојан војводата директно раководел со борбата. Успеал да ги обиколи Турците и да им го прекине снабдувањето со храна, вода и муниција.

Овековечен успех

Капитулацијата на турската војска пред македонските востаници била глетка која што македонскиот народ со векови ја очекувал. Турските офицери и војници ги оставиле оружјето и воената опрема на куп. При крајот на воените дејствија пристигнал и Калмиков. Турските офицери побарале заробената турска војска да ја предадат на руските сили во Бугарија

Востаничкиот обрач се повеќе се стеснувал и, кога дошле на 50 чекори од турските ровови, Стојан војвода, откако ги презел дополнителните мерки против евентуално бегство, им предложил на Турците да се предадат. Мислејќи дека се работи за некоја арамска чета која сака да ги масакрира, тие занемеле од страв. Меѓутоа, турскиот командант јузбашија (капетан) кога видел дека се работи за организирана и добро раководена востаничка војска, наредил турските сили да излезат од рововите и да се предадат. Капитулацијата на турската војска пред македонските востаници била глетка која македонскиот народ со векови ја очекувал. Турските офицери и војници ги оставиле оружјето и воената опрема на куп. Пред крајот на борбените дејства, пристигнал и Калмиков. Од него турските офицери побарале заробената турска војска да им ја предадат на руските сили во Бугарија. Плашејќи се од казни, не сакале да бидат испратени во Турција.

Во тоа време во Кресна се наоѓале два буљука (баталјона) турска регуларна војска. Борбата меѓу востаниците и турската војска траела 18 часа. Загубите кај македонските востаници изнесувале еден убиен и тројца ранети. Турската војска имала девет убиени, 11 ранети, а биле заробени 119 војници и два офицера. Освен тоа, биле заплени над 100 пушки, 13 товари муниција и 13 коњи. Во битката кај Кресна особено се истакнал Стојан војводата, кој, покрај извонредната борбеност, храброст и јунаштво, се покажал и како голем познавач на воената вештина и бил душа и глава на востаничките сили. Востаничкото раководство одлучило заробената турска војска да ја испрати во Горна Џумаја и судбината да им ја реши Џумајскиот комитет Единство, кој, пак, ги упатил до Софискиот комитет. На 8 октомври 1878 година, егзархискиот митрополит Мелетиј испратил писмо до Џумајскиот комитет Единство во кое строго се напоменува дека судбината на заробените Турци треба да ја реши водачот на востанието, а не вашиот комитет. Со тоа Мелетиј недвосмислено докажува дека востаниците се самостојна македонска вооружена сила и дека немаат никаква врска со бугарските благотворителни комитети. Со тој проблем била запозната и руската управа, односно лично Дондуков-Корсаков. На крајот турските заробеници биле ставени во надлежност на востаниците, чие раководство, покрај сите други проблеми, морало да се грижи за турските заробеници па и да ги издржува. Непосредно пред борбата во Кресна, дошло до несогласување меѓу првиот војвода на востаничките сили, војводата Стојан Карастоилов и командантот на востанието, мајорот Адам Калмиков. Во прашање биле разликите на планот за напад. Се покажало дека Стојан војводата бил во право, поради што му пораснал авторитетот кај востаниците. Калмиков тоа не му го простил до крајот на животот. Димитар Поп Георгиев Беровски, кој учествувал во таа битка, командата му ја препуштил на војводата Стојан, а самиот се занимавал со Штабните должности, односно со организирањето и снабдувањето на востанието. На 6 октомври, испратил писмо до благотворителните комитети во Џумаја, Софија, Дупница, Кустендил и на други места, во кое јасно нагласува: Ние македонските востаници го

следиме своето дело, а потоа ги известува за резултатите на борбата и дека борбата се продолжува кон селата Мелнички. Во истото писмо било предложено во селото Србиново да се формира посреднички пункт меѓу востаниците и комитетите, во кои ќе се собира оружје и опрема, да се формира логор за заробените Турци и болница за ранетите востаници. Разочарани од македонската определба на Беровски, комитетите не го прифатиле овој предлог.

ПОБЕДА ПО ПОБЕДА

По заземањето на гарнизонот во Кресна, востаниците ја искористиле збунетоста кај турските сили, па брзо напредувале во освојувањето на други села. Истиот ден било ослободено селото Оштава, а по жестоката битка на 7 октомври го зазеле и селото Влахи. Борбата кај селото Влахи се водела меѓу востаниците и два буљука (баталјона) редовна турска војска, вкупно околу 500 аскери, покрај нив и башибозучки формации. Тие биле испратени од Мелничкиот гарнизон да го задушат востанието. Во селото Влахи турските сили запалиле 20 куќи. Меѓутоа, востаничкото раководство ги засилило своите чети со уште 150 борци и успеале да ги разбијат турските сили. Четири турски аскери и командантот биле убиени, голем број биле ранети и заробени а по 13-часовна борба селото Влахи било ослободено. На 8 октомври било ослободено и Ново Село, а потоа востаниците се префрлиле на десниот брег на реката Струма.

Борбата кај Влахи била втората голема победа на востаниците, која го подигнала борбениот морал и ја зголемила бројната состојба на востаниците. По тие успеси, започнало организирањето на востаничките сили според воените правила и принципи, односно создавањето на македонската востаничка војска. Биле формирани штаб на востанието како највисоко раководно тело, и команда на востаничките сили. Самите борци се нарекувале востаници. За атаман на македонските востаници бил наименуван мајорот Адам Калмиков, за прв војвода бил прогласен Стојан Карастоилов, за втор, трет и четврт војвода биле поставени Коста Кукето, Стојо Торолинко и Крсто Аризанов. Како највисоко раководно тело бил формиран и Штаб, наречен штаб на востаниците македонски. За началник на Штабот бил поставен Димитар Поп Георгиев Беровски, за помошник, благајник и логистичар бил поставен Г. Михајлов. штабот бил сместен во с. Влахи во куќата на Насо Хаџигеоргиев.

На 7 октомври, во месноста Крива Ливада, военото раководство одржало советување за натамошните тактички дејства. Одлучено било четата на Тодор Поласкарја да го брани правецот откај селото Разловци, а длабоко во Каршијакот да дејствуваат четите на војводите Златко, Георги Окото и Иван Атанасов (Инжето). Заради извршување на таа задача, Стојан војвода со 60 души се насочи кон селата на Каршијакот за да ги изгони Турците. Во селото Грнчар се развила борба, по што селото било запалено. На 9 октомври, востаниците воделе тешки борби со околу 1000 башибозуци собрани од селата Грнчар, Брезник и други, кои се собрале во селото Мораска. Особено е за почит херојството на 9-мина востаници, кои во текот на борбата успеале да се вовлечат во тилот на утврдените Турци, но не успеале да се повлечат со другите востаници, па биле заробени од Турците. Нивниот живот завршил со сечење на парчиња. По борбата во селото Мораска, востаниците ги ослободиле и селата Брезница, Будилци, Сливница и Брезник. Во селото Брезник востаниците заплениле големо количество храна и бакар, кој потоа бил искористен за востанички цели. По два дена откако ги обезбедиле селата во Каршијакот со месна стража, Стојан војводата со својата чета, преку селото Мечкул се вратил во с. Влахи. Во исто време, во селото Влахи под раководството на Димитар Поп Георгиев Беровски се вршеле командно-штабните и политичките работи. Се создавале органи на новата револуционерна власт, се воспоставувале врски со други региони, а од новопристигнатите востаници биле формирани нови чети. Од руската војска од Џумаја се барало оружје и муниција. штабот преземал мерки во блиските села да се изврши масовна мобилизација. Началникот на штабот, Беровски, лично се ангажирал да воведо цврста востаничка дисциплина со оглед на фактот дека во Разловечкото востание токму недисциплината била основна причина за неговиот неуспех. Планот на Беровски предвидувал на ослободените територии прво да се зацврсти народната македонска власт, а потоа востанието да се шири плански, да не се оди кон Кустендил или Разлошко, туку востанието да се шири кон Берово, Разловци, односно во МалеШевијата, каде што имал голем авторитет, каде што

веќе постоеле и сили кои сакале да се приклучат кон востанието, а имало и поголеми извори на храна за да се преживее преку зимата.

АВАНТУРИСТИТЕ НА СЦЕНАТА

Во тоа време веќе била ослободена поголема територија: на север од демаркационата линија кај Џумаја на југ до Белица и ГрадеШница, на југозапад целиот КарШияк, на југоисток до Превала. Освен тоа, во МалеШевско се забележувале востанички појави, длабоко во тилот на Турците во демирхисарските села дејствувале неколку востанички чети. Во такви услови, Штабот формирал полициско началство. Тоа имало задача да ги мобилизира способните за борба, да собираат данок од неспособните за војна, да ги собира дезертерите, да го чува редот и спокојството на населението. Раководството на полицијата се наоѓало во с. Кресна, а се состоело од 6 луѓе, по двајца од Кресна, Влахи и ОШтава.

Воочувајќи дека го губи влијанието врз востаничкото раководство и дека востанието се повеќе се шири на југ кон Егејското Море, а не како што предлагал тој кон Кустендил, софискиот комитет Единство формирал одред од околу 300 души на чело со мајорот Луј Војткевич и го упатил кон Кресна. На 20 октомври, тој пристигнал на ослободената територија во с. Брезница. Веднаш по неговото пристигнување настанале сериозни раздори во раководството на востанието. Поради ривалството меѓу двајцата мајори Калмиков и Војткевич, била извршена реорганизација на востаничкиот Штаб. Биле формирани две главни одделенија, командант на првото бил Калмиков, а на второто Војткевич. Двајцата имале само командни должности, а штабот си го задржал правото да се грижи за целосната организација, устројството, снабдувањето и раководењето со востанието. Македонските војводи, особено Д. Поп Георгиев, С. Карастоилов, дедо Иљо, Георги Пулевски секојдневно го следел раздорот меѓу двајцата мајори и нивното штетно делување врз востанието. Поради тоа, на 23 октомври 1878 година штабот ги вратил двајцата мајори во Џумаја, односно во Бугарија. На предлог на останатите војводи за привремен командант бил поставен војводата Стојан Карастоилов, а Д. Беровски останал началник на штабот.

Едно востание, две линии

Комитетот Единство барал востанието да се прошири кон Крива Паланка, додека штабот настојувал да се зацврсти народната власт во ослободените села, а потоа востанието постепено да се шири кон внатрешноста на Македонија. Поради таквите обиди на пробугарските комитети, началникот на штабот Д. Поп Георгиев се побунил

По пристигнувањето на двајцата мајори-авантуристи во Џумаја, го запознале џумајскиот комитет Единство со настаните во раководството на востанието, за што го обвиниле Д. Беровски. Комитетот веднаш го повикал Беровски во Џумаја. Меѓутоа, останатите војводи не му дозволиле на Беровски заминување се додека во Џумаја се наоѓале мајорите Калмикон и Војткевич. Обидот на комитетот да доминира во раководењето на востанието предизвикало многубројни противречности меѓу раководството на востанието и комитетот. Раководната улога комитетот ја условувал со испраќање помош, особено оружје и муниција и со промена на стратегијата на востанието. Имено, комитетот барал востанието да се прошири кон Крива Паланка, додека штабот настојувал да се зацврсти народната власт во ослободените села, а потоа востанието постапно да се шири кон внатрешноста на Македонија. Поради таквите обиди на пробугарските комитети, началникот на штабот на македонското востание Димитар Поп Георгиев Беровски на 25 октомври 1878 година испратил писмо до Џумајскиот комитет потпишано од сите војводи, во кое пишувало: ВаШата должност е, мислам, да ни помогнете со средства, а што се однесува до воената страна, Вие треба да сте само набљудувачи. На 26 октомври, Д. Беровски и војводите го испратиле Александар Филипов во Софискиот комитет (кој бил централен) со исто писмо и со задача усно да го објасни таквиот став на раководството на Македонското востание.

РАСЧЕКОР МЕЃУ ВОЈВОДИТЕ

Во меѓувреме, во Кресна пристигнале четите на Коста Буфски, Григор Огненов, Калчо, Стефо и други, со околу 350 души кои дотогаша дејствувале во Западна Македонија. На 28 октомври, востаниците засилени со новите чети воделе жестока битка со турската регуларна војска и башибозукот во реонот на селата ГрадеШница, Белица и Пlosки. Меѓутоа, под влијание Џумајскиот комитет и по одлука на митрополитот Натанаил Кучевишки, согласно планот на комитетите, четата на Орчо била испратена во реонот на Кустендил, а Б. Маринов не се согласувал со штабот, па со четата заминал за Разлошко, каде што го организирал Разлошкото востание. По јасно изнесените ставови за целите на Македонското (Кресненско) востание, многубројни доброволци, поранешни ополченци, пробугарски определени, побегнале од бојното поле. По тој повод и револтирани од арогантниот однос на бугарските комитети кон штабот на македонското востание, Г. Николчов, помошникот на началникот на штабот во името на Д. Беровски, испратил писмо до претседателот на Џумајскиот комитет, К. Босилков, во кое пишува: Началникот на штабот на Македонското востание, Д. Беровски, ме задолжи да ви јавам дека вчерашната победа е наша, добиена со храброста на македонските ајдуци, а доброволците избегаа кој каде виде... Да живеат храбрите ајдуци со своите војводи!

По одбивањето на Д. Беровски да замине за Џумаја, мајорот Калмиков заминал за Софија и целата вина ја префрлил врз Беровски. Софискиот комитет, кој не се согласувал со доминацијата на внатрешните во штабот и со политичката и воената стратегија на македонското востание, го повикал началникот на штабот, Димитар Поп Георгиев Беровски, веднаш да се јави во Софија на објаснување. Меѓутоа, по одлука на војводите, Беровски не заминал ни во Софија, туку го испратил А. Филипov. Со одбивањето на македонското раководство да ги изврши наредбите на бугарските комитети, биле предизвикани многубројни остри реакции во Софија. Претседателот на софискиот комитет, митрополитот Мелетиј, испратил писмо до Џумајскиот комитет во кое се наредува: 1. да се уапси началникот на штабот, Димитар Поп Георгиев Беровски, 2. да се овозможи комисијата во состав од Димитар Стателов, Пандо Урумов и Андреј Георгиев да го преземат управувањето со финансиите, администрацијата и уредувањето на народната власт. 3. комисијата е претставник на Централниот комитет, преку која тој ќе го води востанието. Потоа Софискиот комитет го испратил во Белград својот член К. шулев да го доведе Мико Љубобратик, водачот на Херцеговското востание од 1875 година и го замоли штросмаер двајцата да делуваат врз Беровски за да ги прифати одлуките на Софискиот комитет. Љубобратик и штросмаер тоа го одбиле.

ВНАТРЕШНИТЕ ПРОТИВ НАДВОРЕШНИТЕ

Во почетокот на ноември 1878 година, Софискиот комитет ја испратил комисијата придружена од мајорот Калмиков со многубројни доброволци, која преку Џумаја стигнала во с. Влахи. Димитар Беровски веднаш бил уапсен и затворен во Џумаја. Комисијата се претворила во врховно и законодавно тело над востанието. Калмиков бил поставен за командант на силите на Кресненското востание, а Луј Војткевич на Разлошкото. Војводата Стојан Карастоилов, по затворањето на Д. Беровски се потчинил на одлуките на Софискиот комитет и му ја предал команданта на А. Калмиков. Повеќето војводи, особено оние од западна Македонија предводени од Стефо и Коста Буфски, не го прифатиле враќањето на Калмиков и го напуштиле селото Влахи, заминувајќи преку реката Струма, а некои поднеле оставка. Со тоа на Калмиков му било овозможено да избере свои луѓе и да го преземе раководството на востанието. Меѓутоа, неговото славољубие повторно предизвикало раздор меѓу надворешните и внатрешните војводи. Стојан војводата ги штител своите, односно внатрешните војводи. Подготвувајќи го заговорот, надворешните успеале преку измама да ги убијат најверните Стојанови луѓе, а на 25 ноември 1878 година, во текот на ноќта, во селото Оштава на најсверски начин биле убиени војводата Стојан Карастоилов и неговите другари Георги Чолаков и Иван Трендов, а другите двајца биле тешко ранети.

Со убиството на војводата Стојан Карастоилов и неговите најблиски соработници и со затварањето на началникот на штабот, Димитар Поп Георгиев Беровски, завршила првата фаза на Македонското (Кресненско) востание. Потоа Софискиот комитет Единство преку мајорот Калмиков во потполност го презел раководењето со востанието. Дошло до промена и во стратегијата на вооружената борба. Софискиот комитет наредувал да се водат ненадејни герилски дејства претежно во близината на бугарската граница кон Кустендил и Разлошко, за да се предизвика интересот на Европа, односно востанието да биде протест против

берлинскиот договор, а за враќање на Санстефанските решенија. Таа стратегија била спротивна на стратегијата на Димитар Беровски, кој настојувал вооружените дејства да бидат всушност регуларна војна, да се водат плански, да бидат раководени од еден центар, односно од штабот на Македонското востание, а востанието да се шири постепено, т.е. паралелно со ширењето на ослободената територија, со што ќе се овозможи зацврстување на народната власт на ослободената територија, за да може народот да ги снабдува востаниците со храна и со нови борци. На тој начин би се создавала македонската војска која би била гарант на македонската државност. Токму тоа не го сакале бугарските комитети Единство и словенските комитети од Русија.

Димитар Беровски уште пред да биде уапсен остро се спротивставувал на ширењето на востанието кон Разлошко и на обидот на странците, односно надворешните сили да раководат со Македонското востание. По повторното враќање на Калмиков и Војткевич тој изјавил: Софискиот комитет со враќањето на странските офицери со народното свето дело комедија изигруваат. Тој отворено укажувал дека надворешните во раководството на востанието спроведуваат тука политика. Меѓу туѓите офицери, покрај Калмиков и Војткевич се наоѓале Сретен Сретковиќ, Петко Павловиќ, Валтер шулц, Мирослав Хубмаер и други доброволци, учесници во Руско-турската војна кои, желни за пари и слава, го продавале своето војничко знаење и наместо офицери револуционери, станале обични авантуристи во служба на бугарските комитети.

ШТО МИСЛИ ОВЧАРОТ, НЕ МИСЛИ ВОЛКОТ

Односот на бугарските комитети кон македонското востание, особено по апсењето на Беровски и убиството на војводата Стојан, најсликовито го објаснува војводата Горгија Пулевски, кој во едно писмо до Деспот Баџовиќ, испратено на 8 јануари 1879 година, меѓу другото, пишува: На твојот брат Кузман му пишав да собере поголеми чети (во Србија) и да дојде тука... Тогаш верував дека сме тргнале да се биеме за Македонија и сите бевме готови да ги немеме, или слобода или смрт, трето нема. Ама не било така. Едно мислел волкот - друго овчарот. Пред неколку дена, Владиката Натанаил ми даде едно твое писмо. Ти пишуваш, Деспоте, дека сакаш да дојдеш доброволец и ветуваш 1000-2000 доброволци. Тоа е убаво и преубаво. Ама јас ќе ти речам да не доаѓаш со луѓе ваму, оти овде има нешто лошо. Тука Бугарите се подигруваат со нас и ја вртат водата на својата воденица заедно со црнокапецот Натанаил којшто е Македонец, ама повеќе влече кон бугарско. Да ти кажам, еве, со чети чекаме толку време да тргнеме во Турско и да биеме за нашата слобода, ама не пуштаат. Го запалија огнот и сега сакаат повеќе тревога да креваат пред Европа... Ако вистина имаш 1000-2000 доброволци, моли ја српската влада да помогне, сметам почовечни се. Тогаш јас со чета ќе дојдам, а и другите чети ќе тргнат и сите заедно ќе удриме од север на Турчинот. Писмово мое не го давај никому, да не го најде црнокапецот Натанаил.

Покрај војводите, кои уште од почетокот ја воочиле пробугарската улога на комитетите Единство, народот, исто така, за кусо време ги разоткрил намерите и целите на странските офицери, руските и бугарските комитети, па одбил да ги храни, особено раководството. Некои внатрешни војводи ги повлекле своите чети. При таквата состојба, бугарските комитети го загубиле влијанието, а постоела можност и да се распадат. Сите овие на кој и да било начин биле поврзани со убиството на војводата С. Карастоилов, односно А. Калмиков, Сретковиќ, шулц и други, избегале од востаничкиот реон. Натанаил се зафатил да ја среди состојбата и повторно да го организира востанието. Под негово влијание, Димитар Поп Георгиев Беровски бил ослободен од затвор. На 1 декември 1878 година, Беровски пристигнал во с. Сушица во областа Каршијак. Во таа област, Атанас војводата се уште ја држел востаничката власт.

Победа на неслогата, пораз на востанието

Димитар Беровски, кој се вклучил во раководството, настојувал да воведат строга дисциплина, да се казнуваат недисциплинираните, предавниците и шпионите. Затоа против Беровски и против војводата Златко бил организиран заговор од селските чорбаџии и од војводата Торолинко

Втората фаза на востанието започнала во декември 1878 година, по пристигнувањето на Димитар Беровски во областа Каршијак. Била создадена Привремена воена управа на Македонија со Воен совет составен од војводите: Мирослав Хумбаер, Словенец, поп Коста, Димитри Трифунов, Ѓорѓи Пулевски, Георги Караисаки-Грк, Кара Коста и други. Во Главниот Штаб влегле: Хумбаер како заповедник, поп Коста како помошник и Димитар Трифунов како водач на коњицата. Војводата Златко бил поставен за капетан и за судија на целиот реон. Штабот се наоѓал во с. Цапарево. Во почетокот на јануари 1879 година, согласно Правилата на востанието, бил формиран Воен совет. Во неговиот состав, освен Мирослав Хумбаер како заповедник и војводите Коста Буфски (помошник на Хумбаер), биле вклучени Димитар Трифунов, Ѓорѓи Пулевски, Георги Караисаки, Кара Коста, Павле Јанков и Коста Николов. Востанието во Каршијакот го опфатало реонот по реката Лебница, на исток се проширило до р. Струма, на северозапад до МалеШевските планини. Во тоа време, штабот располагал со околу 400 востаници од сите краеве на Македонија. Во текот на зимата 1878/79 се вршеле подготовки за вооружени дејства за напролет. Се набавувало оружје, храна, санитарски материјал и се вршела воена обука на населението. Постепено востанието попримало поорганизиран карактер и се проширило на југ до с. Ѓурѓево (Петричко) и ГрадеШница (Мелничко), а се приклучувале и нови војводи со своите чети. Во тој период, во раководството повторно настанале внатрешни проблеми и заговори. На 8 јануари 1879 година, дошло до расправа меѓу Хумбаер и војводата Никола Македонски. Таа завршила со отстранувањето на Хумбаер од востанието. По неговото сменување, на чело на Воената управа застанал војводата Григор Огненов, а негов заменик бил војводата Ѓорѓи Пулевски. Димитар Беровски, кој се вклучил во раководството, настојувал да воведо строга дисциплина, да се казнуваат недисциплинираните, предавниците и Шпионите. Поради тоа, против Беровски и против војводата Златко бил организиран «ф301«о»ф1« заговор од страна на чорбаџиите од селата иа од војводата Торолинко. Како последица од тоа, на 14 јануари 1879 година, Беровски бил повторно затворен и присилно отстранет од востанието. Во тој заговор учествувал петричкиот кајмакам Хусни бег, кој на чорбаџиите им ветил големо намалување на даноците и други привилегии по задушвањето на востанието.

КРАЈ НА ВОСТАНИЕТО

Според некои извори, заговорот се водел со знаење на Натанаил и Стамболов, кои имале за цел да ги задушат внатрешните сили, да доведат вооружени чети од Бугарија, да и докажат на Европа дека бугарскиот народ во Македонија се дигнал против решенијата на Берлинскиот договор, а за обновување на Санстефанскиот, односно за присоединување на Македонија кон Бугарија. Ослободувањето на Беровски од затвор имало за цел само да се искористи неговиот авторитет за повторно организирање на востанието. Меѓутоа, по неговото повторно затворање, народот дефинитивно ја отфрлил соработката со од Бугарија уфрлените чети, а во меѓувреме Хусни бег Петрички навлегол во Каршијакот со 800 души редовна турска војска и башибозук и ги ликвидирал уфрлените чети. На тој начин, македонското кресненско востание било задушено.

Организирањето, раководењето, како и настаните во и околу Македонското (Кресненско) востание покажале дека ослободувањето на еден народ мора и може да се изврши единствено со сопствени сили, раководени со сопствено национално воено и политичко раководство избрано и поддржано од народот. Македонското кресненско востание покажало дека само народот може да формира војска и само таквата војска може да се нарече народна и ослободителна. Во ова востание само внатрешните сили, односно војската што ја формирал Димитар Беровски се нарекувала македонска, народот ја сметал за своја и само таа можела да му донесе слобода, да му создаде држава и да ја брани независноста на народот. Се додека народот го поддржувал раководството, додека ги снабдувал востаничките чети, дотука имал народна власт и дотогаш траело македонското востание. По отстранувањето на главните македонски раководители и поставувањето на исклучително пробугарски водачи, бугарските комитети одржале Уставотворно собрание во Трново, со цел на Европа да и се каже дека во Македонија се води бугарско востание насочено против одлуките на Берлинскиот конгрес, и со цел таа да се присоедини кон Бугарија. Меѓутоа, поради тоа што состојбата на теренот била сосема спротивна од таквите изјави, бидејќи војводите го напуштале раководството, народот одбивал да ги снабдува четите, а злосторствата од Турците се повеќе растеле, за да се спречи одмаздата и страдањето на македонскиот народ, митрополитот Натанаил Охридски на 25 мај 1878 година и официјално ги распуштил

остатоците од доброволните чети и го напишал познатиот проглас до македонското население, потпишувачки го од името на Македонскиот востанички комитет.

Жртвите и економските штети настанати во текот и непосредно по востанието биле катастрофални за македонскиот народ. Бројот на изгорените христијански села се проценувал на 73, а бројот на бегалците изнесувал околу 30 000 лица, расеани околу Кустендил и Џумаја и на околу 4 000 загинали во борбите, најповеќе биле заклани мажи, жени и деца, а иста толкава е бројката на оние кои умреле од глад и беда. Меѓу бегалците многубројни жени, мажи и деца носеле белези од куршуми или лузни од сабји и ножеви.

Поради настанатата состојба и неодговорниот однос на Европа кон македонскиот народ, безредијата продолжиле. Остатокот од востаничките чети се повлекол по планините и без единствено раководство, предводени од своите војводи ја продолжиле борбата. Се проценувало дека низ цела Македонија дејствувале околу 3 000 вооружени востаници против кои турската влада ангажирала 40 000 регуларна војска, засилена со артилерија и коњица и неброен башибозук.

Со присуството на внатрешните и надворешните сили во кресненското востание, започнало влијанието на странскиот фактор врз македонските национални интереси. Бугарските благотворителни комитети Единство претставуваат почеток на една политика која во изградена форма го добила името врховизам. Војводата Стојан Карастоилов паднал како прва жртва на врховизмот. Очекувањата дека Русија ќе ја помогне ослободителната борба на македонскиот народ особено пораснале по силниот придонес на Македонците во победата на Русија против Турците. Се зголемиле и надежите дека руската војска од Кустендил и Џумаја ќе го поддржи Македонското (Кресненско) востание. Меѓутоа, во време на најголемите успеси на востанието, односно на 17 октомври 1878 година, пристигнала телеграма од рускиот цар Александар до главниот командант на руските сили на Балканот генералот Е. И. Тотлебен, со која се забранува пружање помош на востанието во Македонија. Цел на таа наредба била да се задуши востанието во Македонија. Со истата наредба, Дондуков-Корсаков добил задача да ја воспостави и организира власта во Бугарското кнежевство, за да може тоа да остане трајно на Балканскиот Полуостров. Со таа наредба најстроγο се забранувало проширување на кнежевството под изговор за обединување на бугарската националност, бидејќи штетата би била многу поголема отколку ползата. Покрај наведените наредби од царот, Командата на пограничната руска војска добила наредба од генералот Михајлов сосила да го задуши македонското востание. Рускиот император и руската Врховна команда таквите одлуки ги донесувале под влијание на големите сили потписнички на Берлинскиот договор потсетувајќи ја Русија на обврските кон тој договор. Во согласност со таквата состојба, руската влада му наредила на главниот Словенски комитет да ги прекине притисоците врз бугарските добротворителни комитети Единство и да ја усогласат својата со руската државна политика.

РАЗГРАНОЦИТЕ НА ВОСТАНИЕТО

Центарот на востанието и главните активности се одигрувале во областа на Кресна, односно во соседството на бугарско-турската граница што се должело на присуството на руските сили, од кои македонските востаници очекувале помош. Меѓутоа, постоеле и други реони каде што положбата била аналогна, каде што немирот одамна бил хроничен, поради што може да се каже дека состојбата во цела Македонија била востаничка. Постоеле четири области каде што востаниците воделе борба против османлиските сили. Првата област била: на исток територијата на Малеш и Мелник, втората е на север меѓу Скопје, Козјак Планина, Врање и Кустендил, третата област била на запад, Карадак и Веречка Планина меѓу Битола, Корча, Костур и Лерин, и четвртата област на југозапад, која се простирала од масивот на Олимп до Кожани, Бер, Катерини и Воден. Без оглед на тоа што поради различните влијанија овие области биле нарекувани бугарски, грчки или српски, тие имале посебен словенски карактер, а заедничка цел им била ослободување на Македонија.

За да го спречи развивањето на востаничките чети во овие области, Портата извршила разместување на османлиските сили стационарни во базенот на Вардар. Против востаничките сили на планината Козјак во Приштина биле ангажирани 1 баталјон, во Скопје 2 баталјона, вкупно

3 баталјона. На планината Карадак во Битола 2 баталјона, во Лерин 1 баталјон, во Костур 2 баталјона и во Корча 1, вкупно 6 баталјони. Против востаничките сили во областа на Олимп биле ангажирани: во Кожани 7 баталјони и 1 батерија. Во областа на Струма биле ангажирани 1 баталјон во Серез, во Мелник - 1 и во Драма 1 баталјон, вкупно 3 баталјони. Овие 19 баталјони и 1 батерија не биле доволни за целосно задушување на востанието, па Османлиите ангажирале додатни сили со 2-3 баталјони во секоја од востаничките области. Особено биле ангажирани големи сили во Источна Македонија, со цел да се задуши раководството и центарот на востанието. Во Скопје биле стационирани 5 баталјони и 1 батерија, односно околу 3 000 луѓе, во штип 1 баталјон, во состав од 472 лица, во Струмица, Петрич и Малеш 3 баталјони со вкупно 1 200 лица, и во Серез и Мелник 14 баталјони и 4 батерии, односно околу 7 000 лица. Вкупно биле ангажирани 23 баталјони и 5 батерии, односно околу 11 000 лица. Османлиските сили со ова бројна состојба располагале на 30 октомври 1878 година. Нешто подоцна довеле нови зголемени сили. При крајот на ноември 1878 година, Турците во Македонија располагале со 73 баталјони и 15 батерии. Главен командант на турските сили во Македонија до октомври 1878 година бил шефкет-паша, а потоа е заменет со Ферик Садик-паша.

Турските известувачи јавувале за одделни судири на востаничките чети со турската регуларна војска. Да ја игнорирале географијата, најреално би било во своите извештаи да воведеле една рубрика - Востание во Македонија, а потоа да известуваат за борбата на османлиските сили против востаничките сили на Македонија. Впрочем, вооружените судири на планината Козјак, во Епир и во долината на Струма ниту имаат спротивни цели, ниту различен национален карактер, ниту, пак, можат поинаку да се толкуваат освен како македонско востание. Во сите тие краишта еднаква била омразата против Портата, еднаков бил отпорот на присоединувањето на Македонија кон Бугарија и сите го носеле стремежот и се бореле за самостојна Македонија.

Ослободувањето на Македонија - единствена цел на востанатите

Според содржината на Правилата, односно на Уставот на востаничкиот комитет, востанието експлицитно ги поставило целите за социјално и политичко ослободување на Македонија, која со векови страда под турското иго

Кресненското востание од самите актери и организатори било нарекувано Македонско, а во историјата е познато како Македонско (Кресненско) востание, според местото на неговиот почеток. Со самото именување на востанието како Македонско, поставен е основниот предуслов за дефинирање на политичката стратегија на востанието. Политичката стратегија на Македонското (Кресненско) востание ја дефинирало раководството на востанието, а била материјализирана во Правилата (Уставот) на македонскиот востанички комитет. Веднаш на почетокот, односно во член 1 од Правилата, се нагласува дека Востанието кое сега уште е локално, треба да се прошири низ цела Македонија. Уште подецидно политичката стратегија се дефинира во членот 9 од Правилата. Целта на Македонското востание не е никаква тајна, таа е ослободување на Македонија, таа земја на славните словенски просветители и учители св. Кирил и Методиј, која со векови страда под турското иго. Според содржината на Правилата, односно на Уставот на востаничкиот комитет, востанието експлицитно ги поставило целите за социјално и политичко ослободување на Македонија и за формирање македонска држава во вид на политичка и административна автономија под врховниот суверенитет на Султанот (вид на трибутарна држава), или како самостојна држава доколку тоа го дозволеле големите сили.

Поконкретно, во делот Целта на востанието во Македонија, се издвојуваат три основни поставки на целите на востанието. Тие не се нормативно разграничени, но јасно произлегуваат од содржината на текстот. Тоа се: а) потполна автономност на движењето (чл. 9); б) разграничување на македонскиот карактер на движењето од активноста на немакедонските соседни и странски помагачи (чл. 1-6); в) етносоцијална чистота и слободарска насоченост на движењето (чл. 7-8). Сето тоа најјасно и прецизно е изразено во чл. 2, во кој се истакнува дека основно јадро на востаничките маси се оние кои се чувствуваат Македонци, и во чл. 9 од Правилникот, во кој се истакнува дека за никого не треба да биде тајна дека тие се борат за ослободување на Македонија, и дека за секој оној што не се бори за нејзино ослободување, туку си прави свои сметки, нема место во Востанието. За да не се затворат и изолираат од соседите и од оние кои сакаат да помогнат и соработуваат, во Правилникот биле предвидени

и нормативни решенија на кој начин во сложениот процес на соработка и помош да се избегнат атнимакедонските влијанија и да се сочува автономијата на македонското движење. Правилникот, односно Уставот на македонскиот востанички комитет, бил донесен во декември 1878 година, односно во текот на ослободителните борби. Се смета дека го напишал Димитар Поп Георгиев Беровски, што значи дека го наметнала практичната потреба и политичките определби на внатрешните македонски сили.

БЕЗ ДОВЕРБА ВО ТУЃИНЦИТЕ

Военополитичката стратегија на раководството на востанието била јасно и децидно изразена, така што и Широките македонски средини востанието го разбрале како востание за ослободување на цела Македонија, на сиот македонски народ и за создавање на негова сопствена администрација. Тие карактеристики и функции на востанието се гледаат во огромниот одзив на востанието меѓу Македонците, а и преку односот на македонската емиграција. Главниот товар го носеле македонските чети составени од прекалени борци и востанатите македонски селани. Главни востаничките чети биле составени од селаните од источна Македонија. Меѓутоа, во него учествувале и голем број чети и поединци од сите краеве на Македонија, односно од 32 околии, или од 163 градови и села. Се вклучувале и Македонци од соседните земји, па дури и припадници на други народи.

За карактерот на Кресненското востание најречито зборува Мирослав Хубмаер кој, напуштајќи го востанието, изјавил: Таму (во Македонија) недостига доверба во туѓите ослободители... таму секој Македонец во себеси ја носи мислата за слободна и независна Македонија. Тој го пренел и расположението на Македонците, цитирајќи ги: Ние со ентузијазам би се бореле за нашето ослободување, но само за да ги промениме господарите, та наместо од турски заптии да бидеме тепани од бугарски или српски жандарми, за нешто слично нема ни со прст да мрднеме.

Мошне значајна информација за националната определба на Кресненското востание претставува извештајот на англискиот конзул во Софија, Вилијам Палгрејв, кој веднаш по Берлинскиот конгрес пристигнал во Софија како прв претставник на големите сили, кој ќе ги надгледува руско-турските односи на демаркационата граница со Бугарија. Во извештајот од 9 ноември 1878 година до британскиот министер за надворешни работи, лордот Р. Солзбери, за востанието во Македонија, меѓу другото, известува дека македонското востание продолжува да се шири меѓу Мелник и Сер и дека повеќе од десет села во таа област се дигнале против турската власт. Соопштува дека покрај концентрацијата на турската редовна војска во околицата на Сер, во близината на Џумаја се собирале многубројни албански банди. Во истиот извештај, Палгрејв истакнува дека располага со проверени податоци дека на бугарските комитети им е дадена парична помош за македонските востаници. Наведените податоци недвосмислено ја докажуваат македонската национална определба на Македонското (Кресненско) востание.

ФОРМИРАЊЕТО НА МАКЕДОНСКАТА ВОСТАНИЧКА ВОЈСКА

Формирањето на македонската востаничка војска се предвидувало со Правилникот во одделот Воените правила за македонската војска. Во овој оддел се регулирани односите на македонската востаничка војска во следните области: организациско-борбена; безбедносно-заштитна; материјално-снабдувачка, дисциплинско-казнена и односите спрема народот, непријателот и други прашања поврзани со устројството на востаничката војска. Во организациско-борбената област биле регулирани: формацискиот состав на востаничката војска, надлежностите, правата и обврските, организацијата, раководењето и командувањето и други прашања.

Според член 82 од Правилникот, македонската востаничка војска е составена од целото население од ослободените и неослободените краишта, па секој на некаков начин е македонски војник, машко или женско, стар или млад, должен е кој колку може и со што

може да му помага на востанието. Таквиот став подразбира дека македонската востаничка војска се состои од редовни востанички сили и од силите на теренот, односно територијалната војска. Редовните востанички сили се состоеле од востаници, доброволци и ајдути приклучени во востаничките редови. Редовните припадници на востаничката војска од сите три вида (востаник, доброволец или ајдут, односно востаниците кои произлегувале од претходните востанија, доброволците од Руско-турската и Српско-турската војна и ајдутите од ајдутските дружини) имале обврска да се јават на македонското востаничко раководство (Штабот), на свој трошок да купат пушка-мартинка со 100 куршуми, кама, сабја и воена опрема, да дадат клетва за верност и покорност на Главното раководство, а за оние кои ја прекршувале клетвата, биле предвидени строги казни. Штабот ги вооружувал само оние кои доаѓале од територијата под турска власт. Територијалната или просторната востаничка војска ја сочинувале сите селани способни за борба со оружје или на друг начин. Секој селанец бил задолжен да учествува во борба со пушка или ладно оружје додека се води борбата во реонот на неговото село. Потоа сите селани се враќале во своите домови, на својата работа. За оние кои од неоправдани причини не учествувале во борбата, биле предвидени строги мерки. Активирањето на територијалната војска се вршело организирано. Се формирале воено-мобилизациски органи (комисии) од 3-4 луѓе од секое село, а за неколку села се поставувал капетан-старешина кој ја раководел работата со селските комисии. Комисиите и капетанот имале задача да водат евиденција за сите селани способни да носат оружје, за нивното активирање на оружјето и за сите други прашања поврзани со војската и вооружената борба. Поради безбедноста на територијата, се предвидувало секој капетан да има по 100 души регуларна војска која ќе биде постојано подготвена за интервенција против непријателска војска, башибозук или разбојници.

БЕЗ ЕДИНСТВЕН ВОДАЧ

Според списоците, бројната состојба на востаниците по четите во зимата 1878/79 година изнесувала: во четата на Караисаки имало 73 души, четата на капетан Павле - 71, Георги Огненов и Кара Коста - 44, капетан Стефо Николов - 78, на Ѓорѓи Пулевски - 63. Сите овие чети биле составени со луѓе од внатрешноста на Македонија, односно од западниот дел. Во четите на Коста Николов и Николица Македонски од 134 души доминирале Македонци. Малешевската чета на Ѓорѓи Око броела 41 човек, сите од Малешевско. Четата на К. Плеванов имала 25 души, четата на Д. Новелич имала 39 лица, Т. Спасов имал 39 востаници. Според наведените списоци, бројната состојба на македонската востаничка војска во Македонското (Кресненско) востание изнесувала околу 500 души од сите краеве на Македонија. Меѓутоа, појавата на нови чети била секојдневна, па според турските извори, по избувнувањето на востанието низ цела Македонија се формирале разни одреди во бројна состојба од околу 20 000 души. Тоа навистина биле импозантни сили, само што недостасувало единствена политичка и револуционерна организација која ќе застане на чело на востанието.

Според родовскиот состав, македонската востаничка војска се состоела од пешадија и коњица. Наменските востанички сили се состоеле од месна стража и војници. Месната стража се создавала од месното население уште од пред избувнувањето на востанието. Таа имала задача да го штити и брани населението, пред се од башибозучките формации. Војниците всушност биле од сите останати востанички формации: доброволци, ајдути, месно население кое учествувало во востаничките чети. Тие биле одвоени од своите домови и семејства и ја претставувале ударната сила на македонската востаничка војска. Војниците претставувале регуларна војска чија бројна состојба на почетокот на востанието изнесувала 500 војници. Меѓу војниците постоеле и единици за специјални задачи, составени од искусни ајдути. Тие се формирале по потреба, главно за уфрлување во тилот на турската војска, за разузнавачки цели или други специјални задачи. Според Правилата, востаничките сили биле поделени на доброволци, востаници и ајдути. Во текот на востанието, овие категории се мешале, се менувале и се создавале нови. Со оглед на разнородниот и повеќенаменскиот состав на востаничките сили, било нужно да се создаде единствена востаничка армија која ќе има единствено раководство и команда, кои ќе се грижат за остварувањето на поставените ослободителни цели.

Самовооружени востаници

Снабдувањето на македонската востаничка војска во текот на Македонското (Кресненското) востание било организирано на повеќе начини. Со оружјето и со муницијата најчесто востаниците самите се снабдувале, купувајќи го со свои пари, или одземајќи го од непријателот

Појавата на недисциплината била причина да се донесат Правилата на востаничкиот комитет за воената дисциплина, во кои Македонскиот востанички комитет озаконувал:

Отсега натаму секој доброволец, востаник и ајдутин е должен од првиот пат да дојде во главната управа на востанието на свој трошок, со пушка-мартинка, без да ги бара овие работи од благотворителните комитети кои се должни се што е потребно за востанието да го испраќаат во главната управа на востанието, а не да ги даваат на приватни лица; (сето спомнато во првата точка, оружје може првпат да им се дава само на оние кои доаѓаат од краиштата што се под турско).

Секој доброволец, востаник и ајдутин од секаква христијанска народност се прима, но должен е прво да даде клетва за верност и покорност на главното востаничко раководство, а потоа ќе биде запишан во бројот на востаниците. Секој од трите споменати звања востаници, кој не се потчинува на управата, туку на своја глава дејствува од името на востаничката управа, ќе биде гонет и убиен.

Секој ајдутин, кој излегува само за да пљачка и да убива за своја лична полза, ќе се преследува и ќе добие соодветна казна.

Секој предавник и шпион, каков да е и од каде и да е, ќе се преследува и откако ќе биде фатен, по тешки испитувања, ќе биде убиен. Секој христијанин Македонец кој ќе се покаже против востанието и востаниците, ќе се преследува и штом ќе биде фатен, ќе биде казнет. Секој Турчин, кој ќе го предаде доброволно своето оружје, ќе биде пуштен да си замине слободно надвор од границите на востанието. Секој Турчин што ќе се воспротиви, ќе биде убиен. Оние Турци кои ќе побегнат доброволно, нема да бидат пљачкани од востаниците.

Оние Турци кои ќе се противат, востаниците имаат право да им ги изгорат куќите, да ги опљачкаат и да ги убиваат. Кој ајдутин или востаник или доброволец ќе збере турска или христијанска жива стока и ја протера во слободна Бугарија за да ја продава таму, него главната управа на востанието ќе го предаде на соодветна казна без да одговара за тоа.

Востаник, доброволец и ајдутин кој дал клетва и е запишан во бројот на востаниците, а не исполнува што му заповедува главната управа, туку прави нешто без знаење и без заповед на управата, таков се исфрла од бројот на востаниците и за изневера на својата клетва се преследува со решение за смртна казна.

Пијаница и неморален не се примаат во бројот на востаниците.

Овој Правилник претставува еден вид дисциплински устав за востаниците со кој, покрај дисциплината, се регулира и односот кон турското население. Наведените Правила, мерки и постапки ги разоткриваат потешкотиите со кои се соочувало востаничкото раководство во текот на создавањето на македонската востаничка војска и за време на вооружените дејства. Со оглед на двојното раководење и проблемите во самото раководство востаничката дисциплина кај војводите и востаниците и не можела да биде поинаква од она што се случувало. Личниот пример на војводите и четоводците мошне негативно влијаел врз востаниците. Меѓу најчестите форми на недисциплина биле: интриги, сплетки, клевети, заговори, дезертерства, грабежи на месното население, неизвршување на задачите, продажба на сопственото оружје. Некои постапки можат и да се оправдаат со оглед на тоа дека востаниците биле оставени сами да се снабдуваат со храна, облека, па и со оружје.

ЛОГИСТИЧКОТО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКАТА ВОСТАНИЧКА ВОЈСКА

Снабдувањето на македонската востаничка војска во текот на Македонското (Кресненско) востание било организирано на повеќе начини. Оружјето и муницијата биле најпотребни, а со нив востаниците најчесто сами се снабдувале одземајќи ги од непријателот, купувајќи го со сопствени средства или, пак, сами ги изработувале, особено камите и сабјите. Доброволните чети кои учествувале во Руско-турската војна по пристигнувањето во Македонија задржале дел од руското оружје. Со разоружувањето на турското население во почетниот период на востанието било собрано големо количество оружје, кое потоа им било поделено на невооружените востаници. Доброволците кои пристигнувале од надворешните територии, биле обезбедени со оружје и друга воена опрема. На почетокот на востанието благотворителните комитети Единство, преку руската војска во Кустендил и Горна Џумаја ги обезбедувале востаниците со големо количество различно оружје. Од српската војска, која се наоѓала во Врање, по различни канали било обезбедувано оружје. Меѓутоа, различните извори на снабдување со оружје овозможувале збир на различни калибри оружје, односно пушки. Најбројни пушки биле мартинките, манлихерите и капаклиите.

Снабдувањето со финансиски средства се вршело од внатрешни и надворешни извори. Внатрешните ги организирано раководството, односно штабот на востанието, при што началникот на штабот Димитар Беровски, со својот печат давал потврда за добиените средства како доказ дека помошта е примена и дека ќе биде употребена за целите на востанието. Од надворешните извори собирањето на финансиски средства го организирано Натанаил Охридски. Тој испраќал писма до поимотните Македонци надвор од Македонија, во кои ги запознавал со целите на востанието и барал помош. Се разбира дека во писмата пишувал дека целта на востанието е ослободување на Македонија, иако на теренот како егзархиски митрополит, соработувал со бугарските комитети. Од Македонците во Букурешт предводени од Евлоги Георгиев и Панарет Решејев, кои собирале помош за делото на Македонското востание, Натанаил добил 5 000 франци, а самиот Евлоги Георгиев испратил уште 2000 франци и 150 полуимперијали од Ж.Хаџијанов. Тие средства оделе преку Трновскиот комитет, а тој ги проследил до Софискиот. Таму оделе на сметката на претседателот на тој комитет, Мелетиј, кој според својата проценка, ги насочувал тие средства. До Натанаил помош за македонското востание испраќале и други луѓе. Во Бугарија помошта се организирано преку П.Каравелов, а пристигнувала и од други држави.

Покрај наведените, од Грнчаров од Дупница биле испратени 5000 франци, од Македонците од Турн Северин 2.209,50 бани, од Крајова 2.032 франци, од Калафат 701, 50 рубли, од Видин 110 наполеони и 500 сребрени рубли, од Трново 330 полуимперијали, Џанков испратил 124 полуимперијали, а Молон 22 империјали, од Берковица испратиле 14 000 гроша. Од Марин Дринов помошта изнесувала 221 турски лири и 16 пијастри. Покрај финансиските средства што ги испраќале поединци, се верува дека и селовенскиот комитет испраќал финансиски средства. Со овие средства располагале комитетите Единство и ја користеле финансиската помош за да вршат политички влијанија врз македонското востание.

Востаничкото раководство не успеало да создаде специјална интендантска служба која ќе се грижи за тоа животно прашање. Востаниците се снабдувале со храна преку месните извори. Штабот ги задолжувал селаните да доставуваат храна за стражите и востаниците, но сето тоа не се вршело редовно. Освен тоа, резервите биле истрошени, а востанието продолжило. Помош од страна не пристигнувала. Во такви услови, се преземале поединечни иницијативи. Костадин Поп Георгиев преку месното полициско началство обезбедил за востаниците да се достават 20 000 оки брашно и жито. Овој случај е еден од ретките кога исхраната се решавала централизирано. Најчесто тоа го решавале војводите, четоводците, па дури и востаниците се снабдувале поединечно.

Санитетската служба била организирана во вид на пружање самопомош, а во селото Влахи имало санитетско прифатилиште, од каде што ранетите и болните биле префрлувани во Кустендил. Овде била организирана востаничка болница со лекар и друг помошен персонал.

Македонското (Кресненско) востание, покрај другите специфичности и карактеристики се разликувало од другите по тоа што имало и сопствено знаме. Македонското знаме како симбол претставува национално обележје со највисока доблест. Тоа синтетизирано и објективно ги изразува целите на македонското ослободително движење, го определува

националниот и социјалниот карактер на востанието и ги одредува стремежите и идеалите на раководството и народот. Димитар Поп Георгиев Беровски преку знамето на Разловечкото востание со натписот Македонија јасно го одредил националниот карактер на востанието, а преку натписот Станите да Ви ослобода се одредува и неговиот социјален карактер. По задушувањето на Разловечкото востание, Димитар Беровски предводејќи ја својата чета до Кресненското востание, постојано со себе го носел и македонското знаме. Согласно натписот на знамето од Разловечкото востание, Беровски го направил и натписот на печатот Началник на штабот македонски. Тоа претпоставува дека знамето од разловечкото востание и печатот на Началникот на штабот македонски од Кресненското востание јасно ги изразуваат националниот и социјалниот карактер на двете македонски востанија.

НЕСРЕКНА МАКЕДОНИЈА

Со оглед на тоа дека врз Македонското (Кресненско) востание, особено врз неговото раководство, големо влијание имале надворешните сили, односно панславистичките комитети од Москва и од Петроград, по нивна иницијатива и според нивните цели било направено поинакво знаме на Македонското Кресненско востание. Под нивно влијание, Димитар Поп Георгиев Беровски на 8 октомври 1878 година, со писмо од комитетот во Џумаја барал: Испратете ми засега платно по два аршина, жолто, црвено, зелено и сино, вкупно 8 аршини. Дури на 8 ноември 1878 година, востаниците истакнале свое знаме, различно од бугарското национално, кое се состоело од четири цвета, на четири полиња од четири бои. На белата боја пишувало: Ослободителка Русија, на зелената боја Бугарија, на црвената се читало Автономија на Тракија, а на црната Несреќна Македонија. Словенските комитети од Русија преку четирибојното знаме го симболизирале обидот под едно знаме да ги обединат Словените во Бугарија, Македонија и во Тракија под патронатот на Ослободителката Русија. Всушност, тие имале намера преку востанија во Македонија и Тракија повторно да ја создадат Санстефанска Бугарија.

Димитар Беровски не се согласувал со таквото знаме, со што уште повеќе ги заострил односите со бугарските комитети и руските офицери. По ослободувањето од затвор и повторното активирање, Беровски учествувајќи во организирањето на народната власт во областа Каршијак за ослободената територија барал еден аршин платно, џамфес, жолто лимонова боја. Со тоа платно настојувал да направи дополнителна апликација на знамето на Разловечкото востание, за да го примени во Македонското (Кресненско) востание со оглед на тоа дека боите на двете знамиња, како и националниот и социјалниот карактер на двете македонски востанија, се исти, ослободување на Македонија. Несогласувајќи се со знамето наметнато од руските и бугарските комитети, некои чети, војводи и знаменосци имале сопствени знамиња со натпис Слобода или смрт, напишани со жолта боја на црвена подлога, со што го симболизирале македонскиот карактер на востанието.

Туѓинци во раководството

Прогонетиот мајор Калмиков со помош на Софискиот комитет по 11 денови пак се вратил. Потоа бил отстранет Беровски, а војводата Стојан бил убиен. По враќањето пак на Војткевич, пристигнала и комисијата што ја формирал Софискиот комитет

Натанаил Охридски митрополит, еден од водачите на Македонското (Кресненското) востание

Македонската востаничка војска, покрај обезбедувањето од сопствени извори, во одредена мерка била обезбедувана со различна интендантска опрема: обувки, одеа, Шинели, кошули, Шапки итн. Таа давала впечаток на добро опремена и вооружена воена формација. Според руските извори сите востаници биле облечени во бели фустанели (народна носија), вооружени со пушки хенри-мартини, револвери и сајби; тие се одлично дисциплинирани и при командите употребуваат труби, имаат и големи резерви од воена муниција, на 50 луѓе имало три товарни коња. Некои од востаниците биле облечени во воени униформи, додека четниците имале различна облека. Сите на Шапките носеле крстови. Тоа покажува дека во Македонското (Кресненско) востание се создавала македонската војска која и по облеката се разликувала од бугарската. Создавањето на македонската востаничка војска го следи

единствениот пат по кој сите поробени народи дошле до слободата. Секое ослободително востание, поради условите, започнува со минимум оружје, а во текот на борбите народот му се приклучува, па вооружувањето се врши одземајќи го од противникот и на тој начин се создава народна војска, односно регуларна армија, која потоа станува столб на државноста.

ФОРМИРАЊЕТО И ФУНКЦИОНИРАЊЕТО НА ВОСТАНИЧКИТЕ ИНСТИТУЦИИ

Од почетокот на Македонското (Кресненско) востание биле формирани и паралелно со воените дејства функционирале востанички органи, кои претставувале зародиш на новата револуционерна власт. Највисок и најодговорен орган за развојот на востанието, за создавањето на македонската востаничка војска, нејзиното вооружување, раководење и командување, како и за воспоставување и организација на народната власт бил штабот на македонското востание. штабот бил формиран уште од првите денови на востанието, односно 6 или 7 октомври, а функционираше до крајот на ноември 1878 година, кога започнала реорганизацијата на македонската востаничка војска.

Поради несогласувањата меѓу мајорите Калмиков и Војткевич, на 20 октомври 1878 година била извршена реорганизација со која на двата мајора им била дадена командна должност, додека штабот го задржал правото на целосното организационо устројство и раководство со востанието. Во протоколот од состанокот во Влахи од 20 октомври се наведува дека секоја команда на востанието ќе биде потврдена од началникот на Штабот и од двајцата команданти или еден од двајцата кој е присутен. штабот останал да функционира и по отстранувањето на двајцата команданти. Меѓутоа, бил поставен еден општ командант, војводата Стојан Карастоилов. Високо место во раководната структура заземал Војводскиот совет, чии решенија станувале задолжителни понатаму и за штабот. Поради тоа Поп Георгиев се повикал на војводското решение кога откажал да отпатува во комитетот во Горна Џумаја за дообјаснување.

Меѓу основните задачи на штабот се истакнувале: организирањето на востаничките чети, одреди и нивното снабдување со оружје, муниција, санитарски материјал, храна, облека и друго. Изградувањето на цврста дисциплина, централизирано раководење и здрави меѓучовечки односи. Грижа за заробените непријателски војници, преговори со противникот, итн. Покрај наведено, штабот се грижел за прием и вооружување на нови доброволци, формирање нови единици и упатување на местото на дејствата. Во врска со тоа, било предвидено преземање специјални мерки за мобилизација на месното население. За таа цел се испраќале писмени покани. Истовремено, штабот се грижел за чување на ослободената територија и за организација на народната власт. Во врска со тоа, се создавале месни стражи и се организираше полициска управа, се поставувале кметови и се избирале селски совети, кои воделе грижа за редот во селата. Заради заштита на востаничката тајна и за да се зачува од Шпиони, Штабот издавал специјални дозволи, а предвидувал и казни мерки, вклучувајќи ја и најтешката - стрелање. штабот имал право да донесува одлуки како и во кои правци да се шири востанието со цел да се оствари основната задача ослободување од османлиското владеење.

Организацискиот состав на Штабот го сочинувале: началник на штабот - Димитар Поп Георгиев Беровски, помошник бил Г.П. Николчев и благајник на Штабот и одговорен за оружје бил Ѓорѓи Михајлов, секретар бил Стојан Карастоилов до 22 ноември кога го избрале за воен командант, а потоа го заменил Иван Поп Георгиев. Подоцна секретар станал М. Каранфилов. Димитар Поп Георгиев секогаш се потпишувал со началник на штабот на Македонското востание. На печатот пишувало: Печат на началникот на штабот на Македонското востание 1878. штабот бил сместен во с. Влахи во куќата на Насо Хаџи Георгиев. Прогонетиот мајор Калмиков со помош на Софискиот комитет по 11 денови повторно се вратил. Беровски настојувал пак да го протера, но војводата Стојан се согласил да остане. Потоа бил отстранет Беровски, а војводата Стојан бил убиен. По враќањето на Војткевич, пристигнала и комисијата што ја формирал Софискиот комитет. Со дејноста на мајорите и комисијата настанале промени во раководството и во штабот. Била формирана Привремена управа на Македонија и создаден Воен совет, во кој должноста началник на Штаб ја вршел Валтер шулц. Имало и атамани, инструктори, комесари, но тие биле главно туѓинци. Всушност, од моментот на отстранувањето на Димитар Беровски, штабот само формално се спомнувал. Тој фактички ја загубил претходната функција. По формирањето на Привремената управа на Македонија, односно Воената управа и Воениот совет, Натанаил Охридски ја имал раководната улога, а

Мирослав Хубмаер командната. Негов помошник бил Коста Буфски, а водач на коњицата Димитар Трифонов. Тие четворицата го сочинувале Воениот совет, кој решавал за најважните прашања и фактички дејствувале под формата Привремена управа на Македонија. По судирот помеѓу Хубмаер и Н. Македонски, Хубмаер заминал, а неговото место го зазел Г. Огненов, кој се потпишувал како воен востанички управник. Нешто подоцна раководењето со востаниците го презел Георги Пулевски. Со тие промени, фактички Привремената управа на Македонија, престанала да постои. Покрај штабот на Македонското востание во средината на октомври 1878 година била создадена уште една востаничка институција, наречена Месно полициско началство. Полициското началство го формирал штабот на востанието како свој помошен орган, со цел да го воспостави редот на ослободената територија, да го подобри снабдувањето на востаниците, да обезбедува нови борци и да ја организира народната власт. Раководството на месното полициско началство било сместено во Кресна и го сочинувале: претседател К. Амание од с. Влахи, благајник Петре Николов од с. Кресна, членови биле Мицо Стоименов, Т. Стојнов, Д. Х. Цветков сите од Кресна, Хаџи Иљо од Влахи, Ангел Митре и Никола Тодоров од с. Оштава. Сите тие биле овластени со полномоштва да можат да ја воспоставуваат и контролираат власта според задолженијата. Врската помеѓу штабот и Месното полициско началство се одржувала преку помошникот на началникот на штабот Николчев. Основни должности на месното полициско началство биле: 1. да ги ангажираат за војна способните жители на новоослободените места, 2. од секого кој не може да стапи во воена служба, да соберат соодветен данок, 3. да располагаат со востаничкиот имот и правилно да го распределуваат, 4. да обезбедуваат оружје, муниција и друга воена опрема, 5. да ги следат, откриваат, апсат и на востаничкиот Штаб да му ги предаваат дезертерите, 6. секој кој е без пропусница да биде ограничен во движењето, 7. да се грижат за спокојството на населението и да ги казнуваат злосторниците и предавниците и 8. да ја извршуваат секоја писмена наредба од востаничкиот Штаб.

И КАПЕТАН И СУДИЈА

Дејноста на Месното полициско началство се покажала многу корисна за востанието. Меѓутоа, по отстранувањето на Димитар Поп Георгиев и по убиството на Стојан Карастоилов, дошло до растројство во раководството и до дезорганизација на полициското началство. Покрај Месното полициско началство, во врска со правно-административното уредување на ослободената територија по селата биле формирани селски старешински совети и биле поставани кметови. За раководен орган на старешинските совети бил одреден нов елемент капетан со право на судија. Основна задача на овие совети била да го поддржуваат востанието и да се грижат за редот и спокојството на граѓаните. Освен тоа, се грижеле и за организирањето на месните стражи, следењето на непознати лица, снабдувањето со храна, облека и други потреби за востанието, ангажирањето нови доброволци, мобилизацијата на месното население итн. Старешините, старешинските совети, како и кметовите биле органи на новосоздадената револуционерна власт. Тие биле избрани од народот, а поставувани од началникот на штабот. За капетан на сите села бил поставен Златко кој ќе биде судија на сите со центар во с. Цапарево. Тој бил непосреден раководител (капетан) на сите старешински совети и кметови.

Старешинските совети имале по три члена. Во средината на јануари 1879 година, старешинските совети во Цапарево и во околните села паднале под влијание на поимотните мештани, кои соработувале со турската власт и некои од војводите кои се противеле на штабот, па организирале заговор, по кој Димитар Поп Георгиев Беровски бил повторно отстранет од востанието. Врз основа на наведеново, може да се заклучи дека Македонското, Кресненското востание се одвивало во две фази и во повеќе меѓупериоди. Во првата фаза, по донесувањето одлука за востание биле извршени подготовките, биле формирани востаничките вооружени сили, бил извршен напад на гарнизонот во Кресна, била создадена слободна територија во долината на реката Струма, биле формирани политичкото, военото и граѓанското раководство, дошло до судир меѓу пробугарските и македонските сили во највисокото раководство по што Калмиков и Војкевич биле исклучени од раководството, а потоа заговорниците го убиле Стојан Карастоилов, а Димитар Поп Георгиев - Беровски бил уапсен и затворен во Софија.

Втората фаза започнала по ослободувањето на Димитар Поп Георгиев - Беровски и неговото повторно активирање. При крајот на декември 1878 година, Беровски пристигнал во Каршијакот, на спротивната страна на Кресна и во почетокот на јануари 1879 година, со силата на авторитетот како вистински водач на востанието, повторно ги активирал селаните. На негов повик, повторно биле активирани и внатрешните, односно македонските војводи, како и четниците на убиениот главен војвода Стојан Карастоилов и, заедно, со многу усилби, повторно го развиле востаничкото знаме и во областа Каршијак ослободиле 35 села и воспоставиле организирана граѓанска власт од месното население. На таа територија биле создадени комплетни органи на новата власт: собранија, совети, полициски стражи, селски комисии, капетан кој бил и селски судија, и била формирана македонска востаничка војска, распоредена на границата на слободната територија. Биле донесени нормативни акти, ново устројство и воени правила. Меѓутоа, оставени без поддршка и помош, по навлегувањето на силната османлиска војска, македонската востаничка војска била поразена, но не и покорена, бидејќи борбите продолжиле во разни краеве на Македонија и на различни начини.